

smanjuje. Takođe, ističu se i tvrdnje koje dovode u pitanje navodnu veću nasilnost savremenih ratova, kao i specifičnosti savremene terorističke i gerilske taktike. U

citation and similar papers at core.ac.uk

ratove”.

Dakle, ovom studijom se na koherentan, sveobuhvatan i inventivan način nastoji dokazati i objasniti uzajamna povezanost organizovanog nasilja i državnih struktura, pri čemu ideologija ima ulogu legitimizacije djelovanja koja su neophodna za opstanak državnog sistema. Djelo crpi svoju snagu iz svojevrsnog interdisciplinarnog pristupa kojim autor sociološke pozicije i metode primjenjuje na polje studija mira i bezbjednosti. Može se uočiti da argumentacija kojom se objašnjava uticaj birokratizacije i ideologije na eksternalizaciju organizovanog nasilja od strane države, nesumnjivo ima svoju snagu i utemeljenje, što predstavlja značajan doprinos ovoj istraživačkoj oblasti. Koherentnost autorskog pristupa svakako je vidljiva i u dosljednom praćenju, razvoju i obrazlaganju osnovnih ideja djela, dok se holistički pristup ogleda u izbjegavanju zamki evropocentričnosti i hronocentričnosti često prisutnih u istraživanjima ove problematike. Ipak, iako koherentnost djela svjedoči o jasnoći i preciznosti autorske misli, ponekad se može uočiti izvjesna omeđenost glavnim tezama djela u objašnjavanju fenomena koji su predmet istraživanja. Dakle, premda autor na vrlo pedantan i sistematičan način iznosi teorijske pristupe koji su utemeljeni u ovoj oblasti, čini se da oni u određenim slučajevima nisu u dovoljnoj mjeri iskorišćeni prilikom ispitivanja konkretnih fenomena vezanih za koncepte rata i nasilja. Takođe, stiče se utisak da u

posljednjem poglavlju (“Novi ratovi”) nije posvećeno dovoljno prostora procesima globalizacije, regionalizacije i lokalizacije koji u svakom slučaju utiču na državu ko-

brought to

ideologizacije. Prema tome, logično se postavlja pitanje da li će i neki drugi subjekti međunarodnih odnosa biti podložni navedenim procesima.

Djelo *Sociologija rata i nasilja* nesumnjivo je svojim novim i posve originalnim pristupom relevantna i značajna studija u oblasti sociologije i studija bezbjednosti. Studija daje dobar pregled i analizu prethodnih teorijskih perspektiva, a sama pruža snažnu argumentaciju za novo viđenje rata, nasilja i ostalih, sa njima povezanih koncepata. Kao takva, studija pruža značajan impuls i inspiraciju za dalja proučavanja u ovoj istraživačkoj oblasti.

Stefan Lakušić
Humanistički studiji,
Univerzitet Donja Gorica

Prikaz

Ariel Colonomos
The Gamble of War. Is It Possible to Justify Preventive War?

Palgrave Macmillan, New York, 2013, 277 str.

Pet godina nakon objavljivanja Colonomosove knjige *Moralizing International Relations: Called to Account* isti je izdavač objavio i ovo njegovo djelo koje je 2009.

godine bilo objavljeno na francuskom jeziku. Odluka ne začuđuje s obzirom na aktualnost teme te, vjerojatno, tržišni uspjeh i pozitivnu recepciju prethodne knjige u stručnim krugovima.

Budući da je podnaslovom izravno postavljeno pitanje je li moguće opravdati preventivni rat, čitatelj očekuje da će u knjizi naći jednako eksplicitan odgovor. Colonosov neizravan odgovor glasi: zasad ne, dok se ne promijene moralne i pravne norme na kojima je zasnovana međunarodna regulativa pitanja oružanih sukoba. Ali tisuće pravnika i stručnjaka za etiku angažiranih u pojedinim rodovima američke vojske i u Pentagonu, kao i u službi izraelske vlade, već godinama razrađuju doktrinu preventivnog rata. Rat protiv Iraka započeo 2003. godine i izraelski napad na Libanon s ciljem uništenja vojne infrastrukture Hezbolaha 2006. najočitiiji su primjeri prihvaćanja i primjene te doktrine.

Unatoč činjenici da povijest obiluje ratovima koje su napadači objašnjavali i opravdavali interesom održavanja ravnoteže moći i izbjegavanja još intenzivnijeg sukoba do kojega bi došlo da nisu na vrijeme intervenirali, ipak je u moderno doba prevladalo shvaćanje da je oružani napad jedne države na drugu narušavanje međunarodnog prava. Opravdan i pravedan je obrambeni rat, a napadački je rat nepravedan i neopravdan. Tek u iznimnim situacijama, kad je više nego jasno da nekoj državi prijete izravna opasnost napada druge države, opravdan je preventivni rat kojim se potencijalnom napadaču onemogućuje ostvarenje njegovih agresivnih namjera. Uz to, trajno kršenje odredaba temeljnih dokumenata UN-a i nepoštivanje odluka Vijeća sigurnosti može biti razlog za po-

duzimanje vojne akcije protiv neke države. Vijeće sigurnosti je tijelo koje daje legitimitet odlukama o poduzimanju takvih akcija. Problem je sa spomenutim ratovima koje su pokrenuli SAD i Izrael u tome što nisu pokrenuti na temelju odluke Vijeća sigurnosti, ali i u tome što su te dvije države razvile vlastitu doktrinu preventivnog rata koja je suprotna važećim načelima međunarodnog ratnog prava.

Nakon aktiviranja nuklearnih bombi nad Japanom 1945. godine SAD je bio pred jakim iskušenjem da pokrene preventivni rat protiv Sovjetskog Saveza kako bi onemogućio ideološkog protivnika da ikada ugrozi njegovu stratešku prednost. No kao neupitni hegemon zapadnoga svijeta i antipod totalitarnom sovjetskom sustavu, Amerika je odoljela iskušenju. "Ideje, vrednote i norme stvorili su učinkovitu protutežu iskušenju preventivnog rata. Vrednote usuglašene s predstavljanjem dobronamjerne Amerike, obuzete očuvanjem svojeg statusa moralnog primjera, pokazale su se boljima od planova za rat" (34). Vješto kombiniranje nuklearne diplomacije, ekonomske nadmoći i oslanjanja na američku *soft power* dovelo je do sloma Sovjetskog Saveza i nestanka globalnog oponenta kapitalizmu i liberalnoj demokraciji. Pomalo paradoksalno, kad se činilo da je nastupilo vrijeme za uživanje u plodovima mirovne dividende, neokonzervativna administracija predsjednika Georgea W. Busha odredila je smjer američke vanjske politike suprotan onome koji je doveo do pobjede u Hladnom ratu. Amerika se odlučila za preventivni rat.

Colonos, kao i drugi autori koji su prije njega raspravljali o toj temi, konstatira da bi eventualna univerzalizacija prava na pokretanje preventivnog rata stvorila

situaciju hobsovskog rata svih protiv svijeta. Iako je to neizravno iskazano predstavljanjem doktrine preventivnog rata, čini mi se da autor nije dovoljno jasno naglasio da se ne radi o tome da Amerika i Izrael zagovaraju to pravo za sve države, nego o tome da njihovo pravo na preventivni rat podrazumijeva ne samo to da druge države to pravo nemaju nego i to da se otpor država napadnutih u preventivnom ratu ne smatra pravednim i opravdanim. Prema shvaćanjima neokonzervativaca, nacionalno zakonodavstvo nadređeno je međunarodnom pravu jer da bi međunarodni dokumenti mogli stupiti na snagu, potrebno je da budu ratificirani u nacionalnom parlamentu. Isto tako, međunarodne institucije koje bi trebale biti jamstvo kolektivne sigurnosti, prije svega UN, zastarjele su i predstavljaju prepreku efikasnoj američkoj obrani od neprijatelja. “U takvoj situaciji činjenične i pravne manjkavosti Sjedinjene Države mogu samo raditi same da bi zaštitile svoje interese i, čineći to, dugoročno, da bi spasile čovječanstvo” (71). Budući da su u pitanju tako uzvišeni ciljevi kao što je spas nacije i čovječanstva, grijeh je ne poduzeti preventivni rat kad su te svjetinje ugrožene.

Čini se da je, primjerice, relativno lako pronaći objašnjenja i opravdanja za američku akciju protiv Afganistana. Budući da su vlasti te zemlje članovima Al Qaide pružale utočište i tijekom pripreme napada na SAD i nakon njih, američki napad bio je moralno opravdan. No i u pogledu kategorizacije tog sukoba postoje nedoumice. Za neke to je klasičan primjer rata između dviju država u kojem su Sjedinjene Države odgovorile na napad pripremljen u Afganistanu. Drugi to vide kao odmazdu zbog toga što afganistanske vlasti nisu kaznile

ni izručile pripadnike Al Qaide. Treći pak i tu intervenciju vide kao preventivni rat jer “moglo bi se reći da je cilj bio spriječiti al-Qaeda da poduzme nove napade” (109).

U vezi s napadom na Irak nema dvojbi da je riječ o preventivnom ratu. Problem je nastao onda kada je utvrđeno da su tvrdnje o postojanju oružja za masovno uništenje i o vezama iračkog režima s Al Qaidom bile neistinite, a upravo se na njima zasnivalo opravdanje za poduzimanje preventivnog rata. Ako bi se američka intervencija u Iraku tretirala kao dio globalnog rata protiv terorizma, onda bi se moralo konstatirati da je bila izrazito neuspješna jer je rezultirala enormnim povećanjem broja terorističkih akata. Ondje je u razdoblju od 1991. do 2004. godine zabilježeno 20 samoubilačkih terorističkih napada, a od 2004. do 2006. njih 467 (str. 47).

Preciznost koju postiže suvremena vojna tehnologija omogućuje izbjegavanje kolateralnih žrtava i neselektivnog stradavanja vojnika i civila. *Carpet bombing* kakvo je prakticirano u zračnim napadima na Njemačku u Drugom svjetskom ratu te u Koreji i Vijetnamu izazvalo je masovno stradavanje stanovništva. Suvremene pametne bombe i navođene rakete omogućuju točno pogađanje odabranih ciljeva uz minimalne civilne žrtve. Logično je stoga da se zagovornici preventivnog rata pozivaju na superiornost američke vojne tehnologije čija pravodobna upotreba sprečava neprijatelja da primijeni nesofisticiranu vojnu opremu i time izazove masovne žrtve. Uz rijetke izuzetke, ratne operacije u Iraku pokazale su se u tom pogledu kao uspješne jer tijekom vojnih djelovanja nije bilo masovnog stradavanja neprijateljskih vojnika ni civila. No ako se u obzir uzmu sve smrti za koje se opravdano može pretpostaviti da su

posljedica rata – a u to se ubrajaju žrtve terorističkih napada, kao i ljudi koji su umrli zbog nedostatne zdravstvene skrbi i zbog urušavanja državnih institucija i društvenih veza, zbog čega su mnogi ostali sami, zapostavljeni i nemoćni – onda je taj broj usporediv s brojem žrtava ratova vođenih s manje sofisticiranim oružjima. Procjene govore da je do 2006. godine u Iraku bilo više od 650 000 žrtava rata. Ni izraelski pohod protiv Hezbolaha u Libanonu 2006. godine nije doveo do planiranog uništenja vojne infrastrukture te organizacije, ali je – unatoč primijenjenoj suvremenoj vojnoj tehnologiji – doveo do znatnih civilnih žrtava. Imajući u vidu te činjenice, kao i nepostojanje nedvojbenih odgovora na pitanje što bi se, zapravo, dogodilo da preventivni rat nije poduzet, Colonomos konstatira da jednom kad je “preventivni rat već objavljen i već je u svojoj početnoj fazi, napadači su pozvani da preuzmu odgovornost za svoje akcije, posebno za srednjoročne i dugoročne učinke svoje avanture” (144).

Colonomos ne prihvaća konstruktivističko, postmodernističko i postpozitivističko relativiziranje terorizma koje omogućuje da se onaj tko je terorist istodobno vidi kao borac za slobodu. Terorizam po definiciji podrazumijeva namjerno izazivanje stradanja što je moguće većeg broja nedužnih građana. No on dovodi u pitanje moralna i pravna opravdanja ciljanog ubijanja pojedinaca za koje se pretpostavlja da su uključeni u terorističku djelatnost. Takve operacije kao dio strategije preventivnog rata primjenjuju SAD i Izrael, objašnjavajući da primjenom superiorne vojne tehnologije postižu uništavanje opasnih terorista bez nepotrebnog stradanja civila i time sprečavaju njihovu daljnju djelatnost.

Budući da je rat protiv terorizma, zapravo, usmjeren protiv društvene pojave, a ne protiv određene države koja se deklarirala kao neprijatelj, u tom ratu vojska se upotrebljava za izvršavanje policijskih zadaća. Ako su teroristi kriminalci, onda je zadaća policije da ih uhiti i preda pravdi. Tek u iznimnim situacijama, kad kriminalci pružaju otpor ili su zatečeni pri izvršenju kaznenog djela, policija ih smije ubiti. Cilj pak vojnih akcija u okviru preventivnog rata protiv terorizma upravo je ubijanje odabranih pojedinaca bez namjere da im se sudi. Takve akcije redovito uključuju narušavanje suvereniteta države na čijem se teritoriju operacija provodi.

Neokonzervativni pokušaj redefiniranja normi međunarodnog prava obuhvaća i prihvaćanje mučenja kao načina ispitivanja zatvorenika osumnjičenih za terorizam. Budući da oni nisu pripadnici vojnih formacija neprijateljske zemlje, na njih se ne primjenjuju odredbe Ženevske konvencije o ratnim zarobljenicima, a budući da nema ni službene objave rata nekoj određenoj državi pa ni njegova okončanja sklapanjem mira, ti zarobljenici mogu bez ikakve međunarodnopravne zaštite neograničeno boraviti u zatočeništvu. Jasno je da je zbog politike koja je ozakonila takvu praksu Amerika izgubila neupitnu ulogu lidera, primjera i moralnog arbitra. Rezultat toga bile su nesuglasice s tradicionalnim europskim saveznicima i dijeljenje lekcija o “novoj Europi”, koja bezrezervno podržava Ameriku, i “staroj Europi”, koja je to odbila učiniti.

Premda nije namjeravao “ići natrag u povijest ideja radi ocrtavanja enciklopedijske evolucije pojma prevencije” (53), Colonomos se referira i na nezaobilazne autoritete u pitanjima teorije rata Tukidida, Machia-

vellija, Grotiusa i Clausewitza i na manje eksploatirane autore kao što su španjolski jezuit Francisco Suarez iz 17. stoljeća i talijanski pravnik Giovanni da Legnano iz 15. stoljeća. Upravo u njihovim idejama vidi obrasce kojima se rukovode suvremeni američki neokonzervativci. Uz standardno obrazloženje da je napad ponekad opravdan kao oblik samoobrane Suarez ističe da je obrambeni rat stvar nužnosti, dok je napadački rat stvar izbora. Odlučivši se za napadački rat – a preventivni rat jest napadački rat – vladar se kocka, iskušava svoju sreću. Legnano pak utvrđuje pravo vladara da povede preventivni rat radi zaštite kršćanske zajednice od bilo kakve prijetnje njezinoj opstojnosti, čak i kad nema znakova da itko priprema napad na nju. Upravo u takvim idejama, začinjenima shvaćanjima o božanskom poslanju, viteškoj časti i muškosti, Colonomos vidi osnove neokonzervativne strategije preventivnog rata. Optimistička uvjerenost u pobjedu i pouzdanje u sreću koja prati hrabre navode junačke vladare da poduzimaju kockarske ratne poduhvate. S obzirom na mnoštvo čimbenika u suvremenom svijetu koji izmiču racionalnoj kontroli, odluka o otpočinjanju rata u sve je većoj mjeri stvar sreće, a u sve manjoj znanstvenog predviđanja. Zbog toga Colonomos misli da bi međunarodno odlučivanje ubuduće “moglo biti manje institucionalizirano nego što je danas. Status stručnjaka mogao bi biti doveden u pitanje, a veća važnost mogla bi biti pridana pojedincu koji bi se mogao osjećati odgovornijim za budućnost globalne zajednice” (236).

Takav je Colonomosov zaključak, očito, bio oblikovan pod dojmom načina funkcioniranja američke vlasti u vrijeme predsjednika Busha mlađeg. Svijet i Ame-

rika odahnuli su kad je izabran predsjednik Obama koji je, suočen s financijskom i političkom cijenom avantura neokonzervativne administracije, prestao isticati spremnost SAD-a za otpočinjanje novih preventivnih ratova, što mu je pribavilo simpatije europskih saveznika i komiteta za dodjelu Nobelove nagrade. No time nipošto nije potpuno isključena mogućnost poduzimanja preventivnih akcija protiv Irana ili Sjeverne Koreje i, u novije vrijeme, protiv Sirije, a nije ni smanjen utjecaj ideja o mesijanskoj ulozi Amerike. Dapače, na mnogim razinama to je trajna odrednica američke politike. Zadržavanje dominacije u punom spektru, na kopnu, moru, u zraku, svemiru i u kiberprostoru, neskriveni je strateški imperativ američkih oružanih snaga, u čemu imaju podršku Obamine administracije. Bushova je administracija podcijenila snagu postojećih normi međunarodnoga prava. Iz činjenice da Amerika može vojno nadjačati svakog neprijatelja nipošto ne slijedi da će cijeli svijet biti oduševljen neprestanim potvrđivanjem te činjenice na bojnim poljima diljem svijeta. Osjećaj da je nekim intervencijama postignut pravedan cilj, kao intervencijom na Kosovu, nipošto ne umanjuje osjećaj da su neke druge intervencije – kao rat u Iraku – donijele više zla nego dobra onima koje se naknadno, nakon što se pokazalo da su izvorna opravdanja za otpočinjanje rata zapravo lažna, pokušalo uvjeriti da su poduzete zbog njihova blagostanja.

Zanimljivo je da ističući svoju ideju o kockarskom karakteru odluka o pokretanju preventivnih ratova, Colonomos s indignacijom, kao krajnje karikaturalne, odbacuje interpretacije “da je odlučujući razlog odluke da se ide u rat želja da se kontrolira proizvodnja nafte i da se obogate osobno

predsjednik i njegova obitelj” (7). Ako ništa drugo, može se konstatirati da je javno mesijansko pozivanje na demokraciju i slobodu za irački narod bilo popraćeno socijalizacijom devastirajućih troškova rata u vidu rekordnog proračunskog manjka Sjedinjenih Država, s jedne strane, i vidljivom individualizacijom profita kompanija bliskih tadašnjoj vlasti koje su bez natječaja dobivale unosne poslove u Iraku, s druge.

Pozivanje na renesansne zagovornike preventivnog rata nije sasvim primjereno u slučaju suvremene Amerike, jer su renesansni vladari odlučujući se za preventivni rat doista donosili kockarske odluke, s obzirom na to da su mogli računati s neprijateljima jednako moćnima kao što su bili i sami, dok je Amerika takve ratove poduzimala samo protiv država koje su bile neusporedivo vojno slabije od nje. Postojanje nuklearnog oružja, i s njim povezana prijetnja uzajamnog uništenja, isključivalo je otpočinjanje takvog rata protiv Sovjetskog Saveza, kao što ga isključuje protiv današnje Rusije ili Kine. Suvremena je Amerika, čini se, puno izbirljivija u određivanju svojih ratnih neprijatelja negoli su to bili renesansni vladari.

Ova je knjiga zanimljiva i poticajna rasprava o jednoj izrazito aktualnoj i provokativnoj temi. Nedvojbeno, lakše će je pratiti poznavatelji klasične literature o teoriji ratovanja i međunarodnom ratnom pravu, ali će i studenti koji se prvi put susreću s tim temama u njoj naći pravi izazov za razmišljanje o problemima suvremenoga svijeta.

Božo Kovačević

*Visoka škola međunarodnih odnosa
i diplomacije Dag Hammarskjöld, Zagreb*

Prikaz

Said Amir Arjomand

After Khomeini:

Iran Under His Successors

Oxford University Press, Oxford, 2009, 268 str.

Prilikom svakih iranskih predsjedničkih izbora postavljaju se dalekosežna pitanja o jednom od najsloženijih političkih sustava u svijetu. Uređenje Islamske Republike Iran je od 1979. do danas izazov politologima. Očito se radi o revoluciji koja i dalje traje, jer se stalni amandmani na iranski ustav i mijene iranskog sustava prikazuju kroz nastojanja održavanja jedinstvenog projekta na svijetu – spoja moderne predstavničke višestranačke republike i teokratske koncilijarne monarhije.

Stalni izazivač nevolja, Iran ne prestaje biti u žarištu međunarodne politike. Točke krajnje napetosti u svijetu – Bliski i Srednji istok – ne mogu se sagledavati bez utjecaja Irana ili utjecaja na Iran. Bilo bi pretjerano reći da je Iran ključ rješenja za sve probleme na Bliskom i Srednjem istoku, ali je svakako uključen u rješavanje brojnih poteškoća za međunarodni sustav. To se vidi, primjerice, u nekonstruktivnom pristupu Libanonu, pri čemu Teheran podržava šijski Hezbolah, blizak Siriji, ali i u konstruktivnom pristupu Afganistanu, čije se uređenje ne može zamisliti bez pomoći Teherana koji je vječiti neprijatelj Al Qaide, talibana i trgovine narkoticima. Dapače, čini se da će približavanje Irana i SAD-a biti moguće prvenstveno u Afganistanu.